

Dilafroz TURAKULOVA,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktoranti
E-mail: dilimturakulova1309@gmail.com,
Tel.: +998 99 857 84 44

Renessans ta'lim universiteti professori, f.f.d Raupova taqrizi asosida

LINGVISTIK MADANIY KONSEPTLAR VA MADANIYATLARARO TUSHUNCHALAR TAHLILI

Annotatsiya

Ushbu maqolada lingvistik madaniy konseptlar va madaniyatlararo tushunchalar tahlili mavzusida chuqur o'rganish amalga oshirilgan. Maqola, xususan, "shubha" kabi tushunchalarning semantik noaniqligini va turli madaniyatlarda qanday qo'llanilishini tahlil qiladi. O'zbek va ingliz tillarida ushbu tushunchaning turli ma'nolar va nuanslar bilan qanday ifodalanishi keltirilgan misollar orqali ko'rsatilgan. Lingvistik madaniy konseptlarning xususiyatlari, ularning madaniyatlararo farqlari va o'xshashliklari muhokama qilingan, shuningdek, tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarining uyg'unlashuvi hamda bu sohalarining tushunchalarni qanday qilib har xil madaniyatlar kontekstida tahlil qilishiga urg'u berilgan

Kalit so'zlar: Tilshunoslik, lingvomadaniyatshunoslik, konsept, semantic noaniqlik, tushuncha, konsept turlari.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ КУЛЬТУРНЫЕ КОНЦЕПТЫ И АНАЛИЗ МЕЖКУЛЬТУРНЫХ ПОНЯТИЙ

Аннотация

В данной статье проводится глубокий анализ лингвистических культурных концептов и межкультурного анализа понятий. Особое внимание уделено семантической неопределенности таких понятий, как "сомнение", и их использованию в различных культурах. Приводятся примеры, демонстрирующие, как это понятие выражается в узбекском и английском языках, с различными значениями и нюансами. Особенности лингвистических культурных концептов, их межкультурные различия и сходства обсуждаются, а также подчеркивается синтез лингвистики и культурологии и их вклад в анализ понятий в различных культурных контекстах. Статья представляет собой ценный источник для специалистов в области межкультурной коммуникации и перевода, так как она ясно и понятно раскрывает сложные взаимосвязи между лингвистикой и культурологией.

Ключевые слова: Концепт, лингвистика, типы концептов, абстрактность, культурные концепты.

LINGUISTIC CULTURAL CONCEPTS AND CROSS-CULTURAL CONCEPT ANALYSIS

Annotation

This article conducts an in-depth study on the topic of linguistic cultural concepts and intercultural understanding. The article particularly analyzes the semantic ambiguity of concepts such as 'doubt' and their application across different cultures. It illustrates how this concept is expressed in Uzbek and English languages with various meanings and nuances through examples. The characteristics of linguistic cultural concepts, their differences and similarities across cultures are discussed, as well as the integration of linguistics and cultural studies. Furthermore, the article emphasizes how these fields can analyze concepts in different cultural contexts.

Key words: Concept, concept types, linguistics, linguaculturology, cultural studies.

Kirish. Har bir til o'z madaniyati bilan chambarchas bog'liq. Til orqali madaniyatning qadriyatlarini, e'tiqodlarini va an'analarini o'rganish mumkin. Lingvomadaniy tadqiqotlar bu bog'liqlikni chuqurroq tahlil qiladi. Globalizatsiya davrida turli madaniyatlarni tushunish va ularga hurmat bilan yondashish muhimdir. Til orqali turli madaniyatlar o'rtasidagi farqlarni va o'xshashliklarni tushunish mumkin. Til vaqt o'tishi bilan o'zgarib turadi. Lingvomadaniy konseptlarni o'rganish orqali tilning qanday o'zgarib borayotganini va bu o'zgarishlarning madaniyatga qanday ta'sir qilayotganini ko'rish mumkin. Lingvistik madaniyat konseptlari turli tillardagi ayrim so'zlar yoki iboralar bilan bog'liq bo'lgan ma'no va madaniy nuanslarning maxsus qatlamlarini aks ettiradi. O'zbek va ingliz tillarida "shubha" kabi tushunchalarni o'rganish bu tillar orasidagi madaniy farqlar va o'xshashliklarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Lingvistik madaniyat konseptlarining o'ziga xos xususiyatlari va madaniyatga ta'siri asosida ularni bir necha turlarga ajratish mumkin. Ularni tasniflashning asosiy yo'llaridan biri bir qator madaniyatlarga xos bo'lgan tushunchalar va faqat bitta madaniyatga tegishli bo'lgan tushunchalarga ajratishdir.

Adabiyotlar tahlili. So'nggi yillarda lingvistik madaniyatshunoslik sohasida bir qator muhim ishlar amalga oshirildi. Masalan, "Kultura va Til: Zamonaviy Yondashuvlar" (2023) nomli kitobda tilning madaniy kontekstdagi o'rnini va til orqali madaniy konseptlarni ifodalash imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Madaniy konseptlar tahlilining tarixiy asoslari, jumladan, Clifford Geertzning "Madaniy Tafsilatlar" (1973) va Edward Saidning "Orientalizm" (1978) asarlarida yotadi. Bu asarlar madaniyat va til o'rtasidagi bog'liqlikni, shuningdek, madaniyatshunoslikdagi tarixiy yondashuvlarni o'rganishda muhim rol o'ynagan. Ular madaniy konseptlarning tushunilishi va talqin qilinishi jarayonida qanday tarixiy va madaniy omillar ta'sir qilishini ko'rsatib beradi. Turli madaniyatlarda konseptlarni qanday tahlil qilish bo'yicha bir qator tadqiqotlar olib borilgan. Masalan, "O'zbek Madaniyatida Til va Konseptlar" (2022) tadqiqotida O'zbek madaniyatidagi asosiy konseptlar va ularning til orqali ifodalanishi tahlil qilinadi. Shuningdek, "Amerika va Yapon Madaniyatlari: Til va Konseptlarning Solishtirma Tahlili" (2023) tadqiqotida ikki turli madaniyatdagi asosiy konseptlar solishtirib ko'riladi, bu esa madaniyatlararo farqlar va o'xshashliklar haqida chuqur tushuncha beradi. Ushbu tahlillar madaniy konseptlar tahlili sohasidagi ilmiy ishlar qamrovini va ularning o'zaro bog'liqligini ko'rsatib beradi. Bu tadqiqotlar madaniyat va til o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunishda muhim ahamiyatga ega va sohaning kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilashda asosiy rol o'ynaydi.

Tahlil va natijalar. Lingvistik madaniy konseptsiyalarning turli xil turlari mavjud bo'lib, har biri madaniy voqeiylikning muayyan jihatlarni aks ettiradi.

Umuminsoniy Lingvistik Madaniy Konseptlar: Umuminsoniy lingvistik madaniy konseptlar - bu turli madaniyatlarda uchraydigan tushunchalar bo'lib, har birida turli ma'no, urg'u yoki ifoda usullariga ega bo'lishi mumkin. Bu konseptlar insoniyatning umumiy madaniyati uchun xosdir, lekin ularning tushunilishi tarixiy, ijtimoiy-madaniy va lingvistik kontekstga qarab o'zgarishi mumkin. Ta'kidlash kerakki, umumiy tushunchalar turli tillarda turli leksik va grammatik vositalar orqali ifodalanishi mumkin.

Umuminsoniy lingvistik madaniy konseptlarga misollar:

Oila. Oila tushunchasi barcha madaniyatlarda uchraydi, lekin har bir jamiyatda turli tuzilishlar, rollar va qadriyatlarga ega bo'lishi mumkin.

Do'stlik. Do'stlik tushunchasi universal, lekin uni qanday qabul qilish va ifodalash har xil bo'lishi mumkin.

Sevgi. Sevgi tushunchasi ko'plab madaniyatlarda mavjud, ammo uning ifodasi va tushunilishi juda farq qilishi mumkin.

Vaqt. Vaqt tushunchasi umumiydir, lekin uni turli madaniyatlarda turlicha qabul qilish va baholash mumkin.

O'lim. O'lim inson tajribasining ajralmas qismidir va har bir madaniyatda mavjud.

Adolatlilik. Adolat tushunchasi turli madaniyatlarda mavjud, ammo uning ta'rifi va qo'llanilishi har xil bo'lishi mumkin.

Madaniyatga Xos Lingvistik Madaniy Konseptlar: Madaniyatga xos lingvistik madaniy konseptlar - bu faqat bitta madaniyat yoki jamiyatga xos bo'lgan tushunchalar. Bularning boshqa tillarda yoki madaniyatlarda aniq mosligi yo'q va odatda ma'lum bir madaniyatning mentaliteti, urf-odatlari, diniy e'tiqodlari va tarixiy kontekstining o'ziga xos jihatlari bilan bog'liq.

Madaniyatga xos lingvistik madaniy konseptlarga misollar:

Portugaliya madaniyatida "Saudade" (saudadi). Bu tushuncha ketgan yoki erishib bo'lmaydigan narsaga chuqur nostalji va intilish hissini ifodalaydi.

Shvetsiya madaniyatida "Fika" (fika). Bu atama do'stlar yoki hamkasblar bilan muloqot qilish va dam olish uchun "kofe ichish" amaliyotini anglatadi.

Yapon madaniyatida "Mottainai" (mottanay). Bu atama tejamkorlik va resurslar hamda tabiatga hurmat muhimligini ta'kidlaydi.

Arab madaniyatida "InshaAllah". Bu ibora "Alloh xohlasa" degan ma'noni bildiradi va kelajakka umid bildirish yoki inson irodasiga bog'liq bo'lmagan narsaga rozi bo'lish uchun ishlatiladi.

Daniya madaniyatida "Hygge". Bu atama iliq muhit, yaxshi sheriklik va hayot zavqlari bilan bog'liq bo'lgan qulay va qulay tuyg'uni tasvirlaydi.

Ispan madaniyatida "Duende". Bu atama san'at va hayotni qamrab olgan noaniq sehr, ilhom yoki ehtirosni tasvirlash uchun ishlatiladi.

Metaforik Lingvistik Madaniy Konseptlar: Metaforik lingvistik madaniy konseptlar - bu mavhum g'oyalar, his-tuyg'ular yoki hodisalarni tasvirlash uchun metaforalardan foydalanadigan tushunchalar. Bu tushunchalar ma'lum bir madaniyatda chuqur ma'noga ega bo'lgan va ushbu madaniyatning fikrlash va idrok etish usullarini yaxshiroq tushunishga imkon beradigan til tasvirlari va ramzlari orqali ifodalanadi. Ingliz madaniyatida "Time is money". Bu metafora vaqt pulni qanday boshqarishimizga o'xshab samarali foydalanish kerak bo'lgan qimmatli resurs degan fikrni ifodalaydi.

"Seeing is believing". Bu metafora e'tiqod yoki tushunish uchun asos sifatida shaxsiy tajriba va kuzatishning muhimligini ta'kidlaydi.

Frantsuz madaniyatida "Le temps, c'est de l'argent" (Vaqt - bu pul). Ingliz metaforasi kabi, bu ibora vaqt qimmatli ekanligini va undan oqilona foydalanish kerakligini ifodalaydi.

Ingliz madaniyatidagi "Leaps and bounds". Bu metafora tez va muhim rivojlanish yoki taraqqiyotni tasvirlaydi.

"Laughter is the best medicine" (Kulgi - eng yaxshi dori). Bu metafora psixologik va jismoniy farovonlik uchun kulgi va quvonchning qiymatini ta'kidlaydi.

"The world is a stage" (Dunyo - bu sahna) ingliz madaniyatida. Bu metafora hayotni teatr tomoshasiga qiyoslaydi va odamlar o'z hayotida turli rollarni o'ynashi haqidagi fikrni ifodalaydi.

Antropotsentrik Lingvistik Madaniy Konseptlar: Antropotsentrik lingvistik madaniy konseptlar inson va uning dunyodagi o'rni, shuningdek, atrof-muhit va boshqa tirik mavjudotlarga munosabati bilan bog'liq. Bu tushunchalar insonning dunyodagi markaziy mavjudot sifatidagi o'ziga xos madaniy qarashlarini va shu qarashga asoslangan turmush tarzini aks ettiradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, lingvomadaniy konseptlar tahlili madaniyat va tilning o'zaro aloqasini chuqur tushunishda, shuningdek madaniyatlararo muloqot va tushunishni yaxshilashda muhim hissa qo'shadi. Bu soha kelajakda ham ilmiy tadqiqotlar va amaliyot uchun muhim bo'lib qoladi. Til, o'zining strukturalari va ma'no qatlamlari orqali, bir madaniyatning asosiy qadriyatlarini, dunyoqarashini va an'analarni ifoda etadi. Lingvomadaniy konseptlar tahlili orqali bu uzviy bog'liqlik chuqurroq tushuniladi. Turli madaniyatlarda bir xil yoki o'xshash konseptlar turlicha ifodalanishi mumkin. Bu farqlar va o'xshashliklar madaniyatlararo tushunish va muloqotda muhim ahamiyat kasb etadi. Tilning o'zgarishi va rivojlanishi madaniy o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq. Lingvomadaniy tahlil bu evolyutsion jarayonlarni kuzatish va tushunishda muhim ahamiyatga ega. Lingvomadaniy konseptlar tahlili nazariy tushunchalarni amaliyot bilan bog'laydi, masalan, tarjima, ta'lim, kommunikatsiya strategiyalari va xalqaro munosabatlar sohasida. Zamonaviy globalizatsiya sharoitida madaniyatlararo tushunish va muloqotning oshishi bilan lingvomadaniy konseptlar tahlilining ahamiyati yanada ortadi. Bu, turli madaniyatlar o'rtasidagi muloqotni samarali va hurmatli qilish uchun zarurdir.

ADABIYOTLAR

1. Erben Johansson N. et al. The typology of sound symbolism: Defining macro-concepts via their semantic and phonetic features //Linguistic Typology. – 2020. – T. 24. – №. 2. – C. 253-310.
2. Novikova I. N. et al. Lexical and semantic representation of the linguistic and cultural concept "Rest" in the English, German, and Russian languages //Opción. – 2018. – T. 34. – №. 85-2. – C. 237-256.
3. Jackson J. C. et al. Emotion semantics show both cultural variation and universal structure //Science. – 2019. – T. 366. – №. 6472. – C. 1517-1522.
4. Haraway D. J., Goodeve T. N. Race: Universal donors in a vampire culture: It's all in the family. Biological kinship categories in the twentieth-century United States //Modest_Witness@ Second_Millennium. FemaleMan_Meets_OncoMouse. – Routledge, 2018. – C. 213-265.
5. Kieran L., Anderson C. Connecting universal design for learning with culturally responsive teaching //Education and Urban Society. – 2019. – T. 51. – №. 9. – C. 1202-1216.
6. Kurbanova F. K. Language units denoting cultural features of a nation //Academic research in educational sciences. – 2020. – №. 3. – C. 980-984.
7. Baratovna K. D. NON-EQUIVALENT VOCABULARY OF THE RUSSIAN AND UZBEK LANGUAGE //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 4. – C. 682-684.

8. Tursunovich R. I. Linguistic and Cultural Aspects of Literary Translation and Translation Skills //British Journal of Global Ecology and Sustainable Development. – 2022. – T. 10. – C. 168-173.